

Az e-műszaki nyelv

Dr. Lőrincze Lajos 90. születésnapja tiszteletére

Ma már nem lepődünk meg, ha az *e* betűt szinte tetszőleges szó és/vagy kifejezés előtt feltűnni látjuk. Az *e* ebben az esetben – az általánosan elfogadott nézet szerint – az *elektronikus* jelzöt jelenti. Erről a jelzőről azonban mértékadó forrás megállapítja, hogy azt helyettesíteni kell(ene) a *villamos* szóval (Molnos 2001). Ugyancsak ezt az előtagot kell(ene) használni az *elektromos* jelző helyett. Mindannyian érezzük, hogy nem mindegy, hogy *Elektromos Művekről* vagy *Elektronikus Művekről* beszélünk.

Napjaink új keletű fogalmai közül is hozhatunk példát. Az e-hulladék kérdésköre 2005 augusztusában került be a köztudatba. Nyelvérzékünk itt azt sugallja, hogy az *e-hulladékon*, egyik lehetséges, tehát *elektromos* kibontásának megfelelően, például egy régi hűtőszekrényt értsünk. A másik értelmezés szerint az *e-hulladék elektronikus hulladékot* jelent, például egy régi, kiselejtezt személyi számítógépet. Nem kell különösebb műszaki előképzettséggel rendelkezni ahhoz, hogy az ember érezze, itt bizony jelentősen eltérő természetű dolgok keveredéséről van szó; más dolog újrahasznosítani egy hűtőszekrényt, mint egy személyi számítógépet. Felmerül tehát az a kérdés, hogy hogyan is különböztessük meg az *elektromos* és az *elektronikus* tartalmakat, ha azokat a *villamos* kifejezéssel helyettesítenénk. Nehezíti a helyzetet az, hogy szakmailag sem egyértelmű a két fogalmi kör elválasztása; itt most – jobb híján – fogadjuk el azt a definíciót, hogy az *elektromos* inkább az erőátvitelhez, az *elektronikus* inkább az információátvitelhez társítható.

Tovább bonyolítja a különféle *e* előtaggal rendelkező szavak – általában „e-valami” – értelmezését, hogy valójában jelentős részük inkább a távközléshez, idegen eredetű kifejezést használva: a telekommunikációhoz kötődik. Így tehát a korábban használt szavak közül felidézhetjük a legkorábbi: a telegramot, valamint a későbbi telefont, a telexet, a telefaxot de a televíziót is. Így az *e-kereskedelem* helyett (Talyigás 2004) beszélhetnénk *tele-kereskedelemtől* is. Ezt tulajdonképpen indokolja az is, hogy az e-kereskedelemben résztvevő üzletfelek általában igen távol is lehetnek egymástól, amit a jog a „távollévők szerződéskötése” néven nevesít, megemlítve egy sor specifikumot.

Az *e* előtag ma már politikai dokumentumok része is, gondoljunk csak a Lisszaboni megállapodás 2010-re kitűzött céljaira (Mojzes 2005).

A nyelv – többek között – egy folytonosan változó közeg és eszköz, amely leképezi – más egyebekkel együtt – az azt beszélők lehetőségeit, érzelmeit, gondolkodásmódját. Nem lehet véletlen, hogy a magyar Nobel-díjasok gondolkodásában, szakmai teljesítményében szerepet játszott az elemi és középiskolai magyar nyelvű képzés, természetesen kiegészítve ógörög, latin, német, francia, angol idegen nyelvű oktatással azt. A magyar nyelv ugyanis már akkor olyan fejlettségi stádiumban volt, hogy képes volt leképezni azokat a fogalmakat, amelyek az akkori fizikai világgép-

ben megjelentek. Ennek bizonyítására elegendő hivatkozni Albert Einstein egyik rövid dolgozatára, amely egy neves tudományos folyóiratban jelent meg 1905-ben a speciális relativitáselmélet megalapozásáról. Ennek a dolgozatnak igen hamar jelentős hazai, magyar nyelvű visszhangja támadt még a napisajtóban is (Gazda 2005).

Ezek alapján is egyetértünk azzal, hogy a magyar nyelv roppant korszerű, árnyalt közlésre képes, nem romló, hanem folyamatosan fejlődő nyelv (Bihari 1997). A jelen helyzetben azonban új típusú veszély leselkedik nyelvünkre. Nézzük ennek történelmi előzményeit. A német mesterek betelepítése és betelepítése Kárpát-medencei történelmünk során folyamatosan zajlott. Hozták magukkal ismereteiket, eszközeiket, no és családjukat. Nézzük ezek közül most csak eszközeiket, így a templomépítő kőművesek *vinklijét*, *fandliját*, a kovácsok és lakatosok *sublerét*. Fontos eszközök voltak és maradtak ezek, de használatuk csak egy szűk közösségre korlátozódott. Ők használták a szakkifejezéseket is.

Alapvetően más a helyzet az infokommunikációs technológiák eszközeivel. (Jellemző, hogy a helyesírás-ellenőrző program az *infokommunikáció* kifejezést nem ismeri, szép hullámos piros vonallal húzza alá...). Fontos és kívánatos lenne, hogy ezeket az eszközöket a lehető legszélesebb körben, valamennyi tevékenységben alkalmazzuk, még akkor is, ha hatékonyságnövelő szerepükről vita folyik (Mojzes 2003). Használják ezt az eszközt magasan képzett szakmai profik, alig képzett, esetenként magát az eszközt is csak kényszerűségből használó alkalmazók: gyerekek, felnőttek, nálunk sajnos nem jellemzően nyugdíjasok. Mindenkinek nevének kell neveznie valahogy az eszköz részeit (*hardver-, szoftverelemek*), a jelenségeket, így például egy hibajelenséget. Értelmeznie kell a számítógép üzeneteit, állapotjelentéseit. Ezért igen fontos, hogy – igény esetén – ehhez magyarul is hozzájuthassanak. A dolog megköveteli egyrészt a megfelelő magyar kifejezések meglétét, másrészt azok szakszerű alkalmazását. Nem az adott szoftver, gépkönyv, használati utasítás fordításáról van tehát szó, hanem az adott tartalmat kell a magyar gondolkodásmódnak, törvényi háttérnek, fogalmi körnek, szabványoknak, szokványoknak megfelelően visszaadni.

Az itt említett szabványok ügye érdekes kérdéseket vet fel az Európai Unióhoz való csatlakozásunk kapcsán. Ismeretes, hogy ez azzal is jár, hogy el kell fogadnunk az európai szabványokat (EN), s azokat a magyar szabványrendszerbe (MSZ) kell illeszteniünk. Ehhez azonban le kell(ene) fordítanunk azokat magyarra. Ehhez magasan képzett, az idegen nyelvet és anyanyelvét magas szinten beszélő, a szakma csínját-bínját ismerő szakemberekre lenne szükség. Nos, az ilyenek általában szakmaszeretettel fordítanak, amennyit győznek, megfizetésükre esély sincs. Tudjuk pedig, hogy minél hamarabb hozzájut egy fejlesztő egy szabványhoz, annál kevesebb tévútra kényszerül, tehát fejlesztési tevékenysége annál versenyképesebb lesz.

Még jelentősebb a szabadalmak szerepe a nyelv művelésében. Mind a szabványok, mind a szabadalmak közérdekű adatnak tekintendők, ezeknek a megismerése az Alkotmánybíróság eddigi joggyakorlata alapján érinti a jogbiztonságra (Alkotmány 2 § (1) bek.), a vállalkozás jogára és a gazdasági verseny szabadságára (Alkotmány 2 § (1) bek.), valamint a diszkrimináció tilalmára (Alkotmány 70/A § (1) bek.) vonatkozó alkotmányos követeléseket (Gödölle 2005). A szabadalmi do-

kumentáció nyelve a magyar, ami összhangban van a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény 18. § (2) bekezdésével, amely szerint „a jogszabályokat a magyar nyelv szabályainak megfelelően, világosan és közérthetően kell megszövegezni”.

Meggyőződésünk az, hogy mind a szabadalmak, mind a szabványok magyar nyelvű megfogalmazása és/vagy magyar nyelvre való átültetése kikényszeríti a legkorszerűbb fogalmak magyar nyelvű leképezését, esetenként a szóalkotást is. E tevékenységben meghatározó szerepet játszik az a szakmai és civil közösség, mely az adott területet a legjobban ismeri, és aktívan műveli. Rájuk kell bízni, hogy megfelelő nyelvész-szakmai felügyelet és támogatás mellett megalkossák azokat a változatokat, amelyeket mind a szakma, mind a köznyelv elfogad. Jó példa erre az *e-mail* „magyarítása”, miszerint az lehet: *emil*, *drótposta*, *villámposta*. Nem vagyunk biztosak azonban abban, hogy ezek közül kerül ki az a szó, amellyel illetik ezt az elektronikus levelezési szolgáltatást, mondjuk a következő évtizedben. Ellenpélda is van, a *web-page* kifejezésre igen hamar – számomra nem ismert alkotó, nyelvművelő által – megalkották a *honlap* kifejezést, s ma ezt mindenki közmegegyezéssel használja. Nem gondoljuk tehát, hogy a francia példát követve rendeletileg kellene megtiltani az *e-mail* kifejezés használatát, s helyette mesterséges szavakat kellene alkotni (Hírek 2003). Itt véleményünk szerint az adott területet jól ismerő civil szférának van szerepe. Sok ilyen szerep vár még az e körben (e-körben?) tevékenykedőkre...

Ők tehetnek egyébként is sokat azért, hogy mindaz a sok érték, amely az „e-valamikben” most „elektronikus-valamiként” van értelmezve, olyanná alakuljon, ahol az *e* előtag ’emberit’ fog jelenteni, azaz mindez „emberi valamivé” alakuljon át, szolgálva az egész társadalmat, betemetve a digitális szakadékot (Mojzes 2004).

SZAKIRODALOM

- Molnos Angéla 2001. *Magyarító könyvecske*. Negyedik, bővített kiadás. Debrecen, Lélektani Szaknyelv Megújításáért közhasznú alapítvány.
- Talyigás Judit–Mojzes Imre 2004. *Az új gazdaság útikönyve: az elektronikus kereskedelem*. Műegyetemi Kiadó, Budapest, 2004.
- Mojzes Imre 2005. Mi lesz 2010-ben? A Hírközlési Érdekegyeztető Tanács 2005 novemberében rendezett konferenciájának anyagai. *E-világ* c. folyóirat, megjelenés alatt.
- Gazda István 2005.
- Bihari László 1997. <http://dragon.unideb.hu/~tkis/mhirl10.htm>
- Mojzes Imre–Zsarnay Judit–Farkas B. Zoltán 2003. Az infokommunikációs technológiák hatása a termelékenységére. In: *Proc. of 8th (centennial) Conference of the John von Neumann Computer Society*, 15–17 October 2003., pp. 101–19.
- Gödölle István 2005. Kiegészítő megjegyzések dr. Vörös Imre tanulmányához. <http://www.hpo.hu/hivatalrol/testuletek/mszt/kiegeszito>.
- Hírek 2003. <http://www.e-nyelv.hu/cgi-bin/hirek/cikk.pl?cikk=1126>
- Mojzes Imre (szerk.) 2004. *Az infokommunikációs technikák és az ember*. Műegyetemi Kiadó.

Mojzes Imre